ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№8(3)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 494 sahifa,
24-avgust, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Oliy badiiy-pedagogik ta'limda an'anaviy ustoz-shogird an'anasi va innovatsion klaster yondashuvi integratsiyasining metodologik asoslari 10
Sultanov Xaytboy Eraliyevich

Ta'lim klasteri sharoitida bo'lajak fizika o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi 14
Xudoyberdiyeva Yulduz Xayrullo qizi

Ta'lim jarayonida raqamli platformalar va dasturiy ta'minotdan foydalanish pedagogik muammo sifatida 19
Tengelbayeva Dinora Muratovna

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini ekologik ta'lim va tarbiyalashning muammo va yechimlari 25
Abduraxmonova Muqaddas Oblokulovna

Axborotlashgan ta'lim muhitida telematika texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari va ularning talaba shaxsini rivojlanishidagi o'rni 30
Botiraliyev Dildorbek Muzaffar o'g'li

Mehnat migratsiyasi fenomeni va oila dialektikasining pedagogik aspektlari: translokallik sharoitida farzand tarbiyasi va "intellektual transfer" mediatsiyasi 34
K. B. Numanov

Maktab rahbarlarini karyera pog'onalari asosida tayyorlash tizimini takomillashtirishning ilmiy-amaliy asoslari 38
Ismailov Abduvali Abdumalikovich

CEFR B1 mezonlari asosida 10 va 11-sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirishda ijodiy topshiriqlarni loyihalash metodikasi 45
Ergasheva Feruza Davlatali qizi

Talabalarda raqamli toliqish darajasi va unga ta'sir etuvchi omillarning tahlili 48
Xamdamova Muazzamxon Xabibullo qizi

Metakognitiv kompetentlikning pedagogik mohiyati va raqamli ta'lim muhitida uni rivojlantirishning nazariy asoslari 52
Mamatmurotova Muhlisa Kamol qizi

Maktabgacha ta'limdan boshlang'ich ta'limga o'tish davrida bolalarning kasbiy qiziqishlarini rivojlantirishning uzluksiz metodikasi 59
Otabayeva Muazzam Abdumajidovna

Ishsiz ayollarda shaxsiylik va emotsional xususiyatlarni o'rganishning nazariy-metodologik asoslari 63
Jurayeva Shaxnoza Saatmuradovna

Kasaba uyushmalari xodimlarida tashabbuskorlik va yetakchilik xususiyatlarini o'rganishning nazariy-metodologik asoslari 69
Sharipov Hayotjon Safarovich

"Muqobil energiya manbalari" fanini mustaqil ta'lim asosida o'qitishning o'quv-metodik ta'minotini ishlab chiqish 75
Abduqahhorova Munojat Abdulxafiz qizi

"Elektr ta'minoti" fanini o'qitishga mos yangi interfaol metod ishlab chiqish 79
Baratova Madinaxon Paxridinovna

"Muqobil energiya manbalari" fanini o'qitish metodikasini kompetensiyaviy va raqamli yondashuvlar asosida takomillashtirish 83
Jumayeva Farzona Behzodjon qizi

Oilada bolalarning emotsional rivojlanishining psixologik determinantlari 87
Nurmatova Muxayyo Abdumalikovna

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini kasbiy-pedagogik tayyorlashda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish modelining samaradorligi 92
Xudayqulova Fazilat Bo'riyevna

Махалля как гуманистическая воспитательная экосистема: социально-педагогические механизмы модернизации в новом Узбекистане 97
Фадлиева Амина Ильхамовна

Talabalarda ijtimoiy mas'uliyat hissining psixologik mazmuni, tuzilishi va funksional xususiyatlari 102
Jumaniyozov Yunus Shodurdi o'g'li

Adabiyot ta'limida immersiv texnologiyalardan foydalanishning nazariy-metodologik asoslari 112
Umarov Mirzohid Baxromjon o'g'li

Raqamli ta'lim muhitida talabalarning tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik omillari 116
Xasanov Javohir Muxtorovoch

Boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'qitishda axborot texnologiyalari va hamkorlikdagi ta'lim texnologiyalaridan foydalanish 125
Malikova Madina Abduraxmon qizi

Pedagogical and Methodological Possibilities for Developing Students' Critical Thinking Competence in Teaching English Based on the "Project-Based Learning" Approach 129
Berdiyorova Shakhnoza Kholmakhammatovna

Chekka hisoblash texnologiyasi yordamida aqlli mehmonxonada real-vaqt kayfiyat aniqlash va IoT qurilmalarini avtomatik boshqarish tizimi: Smart mood 132
Choryorqulov G'iyos Husan o'g'li, Botirova Mashhura Tulqin qizi

Developing Academic Writing Skills Through Digital Media Tools 137
Tog'ayeva Muattar Bahodir qizi

Xotin-qizlarda emotsional defitsit va nikohdan tashqari munosabatlar o'rtasidagi bog'liqlikning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari 144
Beknazarova Nigina Zarip qizi

Sun'iy intellekt: madaniy vositachimi yoki madaniy "darvozabon"mi? chet tili o'qituvchilarini tayyorlash uchun tanqidiy nazariy asos 148
Jakbarova Nasibaxon Po'latjonovna

Talabalarda impostor fenomeni shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillarning psixologik tadqiqotlarda o'rganilganlik holati 153
Kamilova Gulzoda

Pedagogik innovatsiyalar va raqamli transformatsiya 157
Ahmedova Nilufar Farxodovna, Mamatqulova Dildora Farxodovna

Inklyuziv ta'lim muhitida interfaol metodlar orqali o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirish 161
Shukurullayeva Madina

Jismoniy tarbiya va sport ta'lim muassasalarida hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlashning pedagogik va me'yoriy-huquqiy asoslari 168
Ahmedov Akrom Abralovich

The Relationship Between Social Media Use for English Language Learning, Student Perceptions, and Learning Outcomes: Evidence from University Students in Uzbekistan 174
Akhad Akhmedov

Tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning tashkiliy – iqtisodiy mexanizmlari (Namangan viloyati misolida) 177
Boyturayeva Mamura Uroyimovna

Ko'p tarmoqli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish dolzarb muammo sifatida 183
Mirxaliqov Bobur Zikrilloyevich

Sharq va G'arb pedagogika tarixidagi ma'naviy tarbiya va axloqiy qadriyatlar 188
Qodirova Nigora Farhodovna

Sport gimnastikasining sog'lom turmush tarzini shakllantirishdagi mexanizmlari va kompleks samaralari: tizimli adabiyotlar tahlili 193
Sharapov Atabek Gayrat uli

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

"Mustaqil fikrlash", "kompetensiya", "kompetentlik", "fikrlash kompetensiyasi" tushunchalarining pedagogik mazmuni 196
Kadirova Zarina Ilhomovna

Tibbiy ingliz tili darslarida ko'p komponentli blended learning strategiyalarining qo'llanishi 202
Rashidova Nodira Xabibullayevna

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning sifat so'z turkumi bo'yicha lisoniy kompetensiyasini rivojlantirish jahon olimlari nigohida 205
Mamazoirova Jangil Xamdamovna

Magistratura tadqiqot amaliyotining bo'lajak fizika o'qituvchilari kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi o'rni 209
Parmanov Jamshid Tag'aymurotovich

Umumta'lim maktablari matematika to'garagida sferaning elementlarini o'rganish metodikasi 214
Jumayev Erkin Ergashevich, Omonov G'olibjon Tolibovich, Shaxnoza Xolmurodova Zoir qizi

Boshlang'ich ta'lim jarayonida raqamli va interaktiv texnologiyalar vositasida o'quvchilarning vaqtni boshqarish kompetensiyalarini rivojlantirish 219
Norova Nargiza Xalmamat qizi

Oliy o'quv yurtlarida amaliy mashg'ulotlar – bakalavr yo'nalishidagi matematiklarning kasbiy tayyorgarligini ta'minlovchi omil 224
Abduraxmonov Abdumo'min

Bo'lajak muhandislarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishda CDIO texnologiyasi va sanoat integratsiyasining samaradorligi 228
Baxronov Rustam Rajabovich

O'smir o'quvchilarda ijodiy faollikni rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik asoslarini o'rganish tarixi 231
Botirov Zoir Nuriddin o'g'li

Husnixatga o'rgatish tamoyillari 235
Latipova Ma'rifat Salohiddin qizi, Muhammadaliyeva Xosiyatxon Xaydaraliyevna

O'smirlarda suitsidal xavf bilan bog'liq tajovuzkorlik va psixologik determinantlarning kompleks diagnostikasi 240
Nahalboyeva Nigora Turdi qizi

Raqamli muhitda yoshlar ijtimoiylashuvining psixologik xususiyatlari 245
Sangirova Nilufar Sayfidinovna

O'smirlik davrida psixologik o'zgarishlar: omillar, xususiyatlar va psixologik yondashuvlar 251
Usmonova Munira Sayfiddinovna

Nutq buzilishlari mavjud bolalarning ijtimoiy moslashuvini rivojlantirishda psixologik intervensiyalar samaradorligi 256
Axmedova Munavvar Numanjanovna

Tarix darslarida wordmint: o'quvchini faol ishtirokchiga aylantirishning innovatsion usuli 261
Eshankulova Ma'mura Davlatovna

Zamonaviy fizikani oliy ta'limda o'qitishning konseptual-metodologik muammolari 265
Bekpo'latov Ulug'bek Rahmatulla o'g'li

Menejment ta'limida ekonometrik tahlil natijalarini boshqaruv qarorlariga transformatsiya qilishning didaktik modeli 269
Bobonorova Qundizxan Quralbay qizi

Zamonaviy psixologiya va pedagogikada shaxsga xos universal ta'limiy faoliyatlarning ahamiyati 273
Shomirzayeva Nargiza Sherali qizi

Jismoniy tarbiya jarayonini individuallashtirishda raqamli monitoring texnologiyalaridan foydalanishning ilmiy-pedagogik asoslari 277
Axmedova Sarvinoz Azatovna

Umumta'lim maktablari tarix darslarida immersiv texnologiyalarini qo'llash 282
Rasuljon Atamuratov

Talaba-kurashchilarning mashg'ulot yuklamalarini individual me'yorlash va uning pedagogik asoslari 287
Davletova Ullijon Sapavoy qizi

Talabalarida axborotni intensiv qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zarurati 290
Ergashev Bunyod Shokir o'g'li

Umumta'lim maktablari o'qituvchilarida kasbiy deformatsiya (burnout)ni oldini olishning psixologik shart-sharoitlari 296
Mardiyeva Dilarom Saparboyevna

Turning Traditional Classrooms Upside Down: Main Principles of PBL (Project-Based Learning) 300
Hakimova Halimakhon Hamzayevna

Ingliz tili o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashda zamonaviy yondashuv 305
Norqulova M. B.

Ta'lim tashkilotlarida innovatsion ta'lim muhitining pedagogik mohiyati va tarkibiy komponentlari 311
Nosirov Asliddin Sadriddinovich

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy qadriyatlar targ'ibotiga innovatsion yondashuv 316
Sh. Sh. Abdurasulova

Terminologik kompetensiya bo'lajak shifokor kasbiy kompetentligining komponenti sifatida 320
Namazova Munavvar Oltibekovna

Boshlang'ich ta'limda interfaol metodlar (FSMU, BBB, Klaster) vositasida ta'lim samaradorligini oshirish ... 323
Abduvahobova Feruzabonu Kozim qizi

Pedagogical Strategies for Integrating the Life and Literary Heritage of Ibrayim Yusupov Into Modern Education 326
Atajanova Gulsara Baxit qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv motivatsiyasini shakllantirishda oila-maktab hamkorligining o'rni .. 329
Karimova Shoxsanam Islomxon qizi

Using Model Essays to Develop IELTS Writing Task 2 Performance: An Evidence-Based Approach to Noticing, Analysis, Imitation and Independent Writing 333
Otakulova Dildora Hakimbek qizi

Uzunlikka sakrovchi yengil atletikachilarni tayyorlashda zamonaviy pedagogik yondashuvlar 337
Ro'zimatova Shohista Boltaboy qizi

Raqamli kommunikatsiya muhitida an'anaviy qadriyatlar transformatsiyasi: internet va ijtimoiy tarmoqlarning madaniy idrok hamda ijtimoiy me'yorlarga ta'siri 342
Shodiyev Jasur Xolmatjonovich

Professional Competence of Specialists Working With Older Adults: Conceptual Requirements 349
Ikromova Sitora Akbarovna

The Effect of Corpus-Based Learning on Psychology Students' Professional English Communication 353
Pulatova Durdona Ravshanovna

Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbarlarining boshqaruv kompetensiyasini takomillashtirishga oid jahon tajribalari tahlili 357
Djabbarov Farrux Tirkashevich

Talabalarda vaqtni idrok qilish va boshqarishga qaratilgan nazariy-metodologik konsepsiyalar hamda tamoyillar tahlili 361
Solayev Og'abek Ilhombek o'g'li

Tibbiy tayyorgarlik sifatini oshirish vositasi sifatida immersiv ta'lim muhitlari 367
Namazova Munavvar Oltibekovna

Milliy kurash vositalari asosida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining etnopedagogik kompetensiyasini shakllantirish modelini takomillashtirish 370
Jurayev Sayidmurat Safarovich

"Uglevodlar" bo'limini o'qitishni axborot kommunikatsion texnologiyalar vositasida takomillashtirish metodikasi (umumiy o'rta ta'lim maktablari 10-sinflar o'quvchilari misolida) 374
Rasulov Mirzobek Toxirovich

"O'simliklar fiziologiyasi" fanining o'quv mazmunini STEAM yondashuvi asosida takomillashtirish metodikasi 382
Xoliqulova Gulchehra Alimardon qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Литературный текст как пространство мышления: авторская методика интерпретационного обучения студентов в вузе 389
Жабборова Гулчехра Жобировна

Развитие исследовательской компетентности будущих учителей истории посредством работы с художественно-историческими источниками 393
Равшан Хакимов

Oilaviy muhit va ota-ona munosabatlarining o'smir qizlar yolg'izligiga ta'siri 397
Baratullayeva Dilnoza Xabibullo qizi

Tabiiy fanlarni raqamli ta'lim muhitida o'qitishning metodik modeli va uning samaradorlik ko'rsatkichlari 401
Ismoilov Nodirbek Kodirjonovich

Inklyuziv ta'lim sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilariga o'qish va yozishni o'rgatish metodikasini takomillashtirish yo'llari 408
Turg'unboyev Sirojiddin Faxriddinovich

Masofaviy ta'lim jarayonida iqtisodiy fanlar mazmunini loyihalash 412
Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi

Harbiy xizmatchilarning qadriyatli yo'nalishlari va ularning kasbiy identiklik bilan o'zaro aloqadorligi 417
Asqarov Rahmatjon Rahimovich

Badmintonga xos harakatlanish mashqlari orqali 14–15 yoshli o'quvchi qizlarning epchillik va koordinatsion qobiliyatlarini rivojlantirish 422
Qo'chqarov B. O.

Fitrat asarlarida vatanparvarlik g'oyalarining ma'naviy-ma'rifiy asoslari 427
Isomiddinov Yo'ldosh Yusubboyevich

Talabalarining kommunikativ kompetensiyasini takomillashtiruvchi differensial mashqlar va ularning turlari 432
Nafisaxon Nuriddinova Tolib qizi

Badiiy asar ustida ishlashda o'quvchilar javobini baholashning innovatsion mezonlari va diagnostikasi 436
Kadirova Mashhura Nasirovna

Talabalarning emotsional intellekti va kasbiy-pedagogik faoliyatga psixologik tayyorligi o'rtasidagi bog'liqlik 441
Xamrayeva Aziza Farhadovna

Управление инновационными процессами в высшем образовании: педагогические условия и механизмы реализации 444
Сабирова Шахноза Шавкатовна

Oliy ta'limni xalqarolashtirish sharoitida ingliz tili ta'limi sifatiga ta'sir etuvchi pedagogik omillar 448
Urazbayeva Dilnoza Ruzimbayevna

Jahon tajribasida loyihaga asoslangan ta'lim metodlari 452
Rustamova Rushona Baxramjonovna

Kollaborativ ta'lim muhitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv faoliyatini rivojlantirishning innovatsion texnologiyalari 460
Aslanova Nozima Xakimovna

Katta guruh bolalarini tabiat bilan tanishtirishning didaktik imkoniyatlari 466
Otayeva Salamat Sabirovna

Ko'rishida nuqsoni bo'lgan shaxslarga yordam ko'rsatishning psixologik asoslari: shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyani rivojlantirish omillari 471
Xudoyberganova Maqsuda Jumaniyazovna

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining fortepiano ijrochiligidagi kreativligini baholash mezonlari va indikatorlari 476
Normuminova Gulmira Komiljonovna

Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida media matnlarni tanqidiy o'qish ko'nikmasini shakllantirish 483
Suvanova Nilufar Akbarovna

Vitagen texnologiyalar asosida oliy ta'lim talabalari mediamentalitetini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari va didaktik mexanizmlari 487
Rustamova Nodira Rustamovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

VITAGEN TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA OLIY TA'LIM TALABALARI MEDIAMENTALITETINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI VA DIDAKTIK MEXANIZMLARI

Rustamova Nodira Rustamovna
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
dotsent, ISFT instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya: Maqolada oliy ta'lim muassasalari talabalarida mediamentalitetni rivojlantirish uchun vitagen texnologiyalardan foydalanishning nazariy-metodologik asoslari, pedagogik shart-sharoitlari hamda didaktik mexanizmlari yoritiladi. Raqamli kommunikatsiya, algoritmik tavsiyalar, generativ sun'iy intellekt va multimodal axborotning kengayishi sharoitida talabalar mediamuhit bilan faqat texnik emas, balki qadriyaviy, refleksiv va xulq-atvor darajalarida munosabatga kirishishi asoslanadi. Tadqiqot sifatli konseptual tahlil, xalqaro me'yoriy-uslubiy hujjatlarni qiyoslash va pedagogik modellashtirishga tayanadi. Mediamentalitetning kognitiv, aksiologik, refleksiv va faoliyatga oid komponentlari farqlanadi; vitagen tajribani faollashtirish, muammolashtirish, dalillar asosida qayta qurish, mediakreativ faoliyat va refleksiv transferdan iborat besh bosqichli mexanizm taklif etiladi. Natijalar amalda o'tkazilgan eksperimentning sonli ko'rsatkichlari emas, balki keyinchalik sinovdan o'tkazilishi mumkin bo'lgan mualliflik nazariy modelidir. Pedagoglar uchun dars loyihasi, baholash mezonlari va tadqiqotning keyingi empirik bosqichlari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: vitagen texnologiya, mediamentalitet, media va axborot savodxonligi, talaba tajribasi, tanqidiy fikrlash, refleksiya, raqamli pedagogika, pedagogik shart-sharoitlar.

Abstract: This article examines the theoretical and methodological foundations, pedagogical conditions, and didactic mechanisms of using vitagenic technologies to develop media mentality among higher education students. It argues that, in the context of expanding digital communication, algorithmic recommendations, generative artificial intelligence, and multimodal information, students interact with the media environment not only at a technical level but also at axiological, reflective, and behavioral levels. The study is based on qualitative conceptual analysis, a comparative examination of international regulatory and methodological documents, and pedagogical modeling. Four components of media mentality are identified: cognitive, axiological, reflective, and activity-oriented. A five-stage didactic mechanism is proposed, comprising the activation of students' life experiences, problematization, evidence-based reconstruction of existing perceptions, creative media activities, and reflective transfer of acquired experience. The findings do not represent quantitative results of a conducted pedagogical experiment; rather, they constitute an original theoretical model proposed by the author that can be subjected to subsequent empirical validation. The article also presents guidelines for instructional design, assessment criteria, and directions for further empirical research.

Key words: vitagenic technology, media mentality, media and information literacy, students' life experiences, critical thinking, reflection, digital pedagogy, pedagogical conditions.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретико-методологические основы, педагогические условия и дидактические механизмы использования витагенных технологий для развития медиаменталитета у студентов высших образовательных учреждений. Обосновывается положение о том, что в условиях расширения цифровой коммуникации, алгоритмических рекомендаций, генеративного искусственного интеллекта и мультимодальной информации взаимодействие студентов с медиасредой осуществляется не только на техническом, но и на ценностном, рефлексивном и поведенческом уровнях. Исследование основывается на качественном концептуальном анализе, сравнительном изучении международных нормативно-методических документов и педагогическом моделировании. Выделяются когнитивный, аксиологический, рефлексивный и деятельностный компоненты медиаменталитета. Предлагается пятиэтапный дидактический механизм, включающий актуализацию витагенного опыта, проблематизацию, реконструкцию представлений на основе доказательств, медиатворческую деятельность и рефлексивный перенос приобретённого опыта. Полученные результаты представляют собой не количественные показатели проведённого педагогического эксперимента, а авторскую теоретическую модель, которая может быть подвергнута последующей эмпирической проверке. Представлены рекомендации по проектированию учебных занятий, критерии оценивания и перспективные направления дальнейших эмпирических исследований.

Ключевые слова: витагенные технологии, медиаменталитет, медийная и информационная грамотность, жизненный опыт студентов, критическое мышление, рефлексия, цифровая педагогика, педагогические условия.

KIRISH

Oliy ta'limdagi raqamli transformatsiya an'anaviy bilim olish sharoitini tubdan o'zgartirdi: talaba bugun auditoriyada ma'ruza tinglovchi, elektron kutubxonadan foydalanuvchi, ijtimoiy tarmoqlarda mazmun yaratuvchi hamda algoritmik tavsiyalar orqali axborot qabul qiluvchi subyektdir. Bir qarashda ko'p sonli texnologik vositalardan foydalanish yetuk raqamli kompetensiyani bildiradigandek tuyuladi. Biroq axborotni tez topish uni ilmiy nuqtayi nazardan baholash, manbalarning manfaatdorligini tushunish va raqamli muhitdagi o'z xatti-harakatining oqibatlariga javob berish bilan aynan bir narsa emas.

Ayniqsa, generativ sun'iy intellekt taqdim etadigan silliq, ishonarli va ba'zan noto'g'ri javoblar axborotni tekshirish ehtiyojini kuchaytiradi. Shu bois oliy ta'limning muhim vazifalaridan biri raqamli instrumentlarni o'rgatishdan tashqari, talabalarning barqaror mediamunosabati va fikrlash madaniyatini rivojlantirishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

UNESCOning 2021-yilda yangilangan media va axborot savodxonligi o'quv dasturi yolg'on axborotga qarshi kurashni axborot, media va raqamli kompetensiyalarni birgalikda shakllantirish bilan bog'laydi [1]. 2023-yilgi Global Education Monitoring Report texnologiya ta'lim maqsadiga xizmat qilishi, tenglik, sifat va samaradorlik nuqtayi nazaridan baholanishi zarurligini ta'kidlaydi [2]. 2024-yilda e'lon qilingan UNESCO talabalar uchun sun'iy intellekt kompetensiyalari ramkasi inson markazidagi yondashuv, etika, AI texnikasi hamda AI tizimlarini loyihalashni o'zaro bog'laydi [3]. Ushbu manbalarning umumiy g'oyasi shuki, raqamli kompetensiyani faqat qurilmadan foydalanish ko'nikmasiga qisqartirib bo'lmaydi; uning tarkibida mas'uliyat, tanqidiy mulohaza va mustaqil qaror qabul qilish bo'lishi shart.

Talabalarning media bilan munosabatini anglashda "mediamentalitet" tushunchasi alohida ilmiy ahamiyatga ega. Mazkur maqolada mediamentalitet axborotni qabul qilish, saralash, talqin etish, baholash, yaratish va tarqatishga doir bilimlar, qadriyatlar, odatlar hamda refleksiv dispozitsiyalarning nisbatan barqaror integrativ tizimi sifatida operatsion ta'riflanadi. U media savodxonlik bilan o'zaro aloqador, ammo unga teng emas. Media savodxonlik ko'pincha o'rgatiladigan kompetensiyalar majmuini ifodalasa, mediamentalitet shaxsning takroriy vaziyatlarda axborot bilan qanday muomala qilishini belgilovchi yanada kengroq pedagogik konstrukt sifatida qaraladi. Ushbu ta'rif muallifning konseptual taklifidir; uning konstrukt validligi keyingi tadqiqotda alohida tekshirilishi lozim.

Mediamentalitet rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadigan muhim manbalardan biri vitagen tajribadir. Vitagen tajriba deganda inson hayotida bevosita yoki bilvosita uchragan, shaxsiy ma'no olgan, esda saqlangan va yangi sharoitlarda qarorlarga ta'sir qiladigan bilim hamda kechinmalar tushuniladi. Auditoriyaga kelgan talaba mediamakon haqida nol darajadagi tajribaga ega emas. U reklamaga aldanishi, feyk xabarni ulashishi, o'z shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishi yoki ilmiy xabarni tekshirishi mumkin bo'lgan ko'plab kundalik vaziyatlarda allaqachon qatnashgan. Pedagogik vazifa mazkur tarqoq tajribani tahlil qilinadigan, muhokama etiladigan va ilmiy dalillar asosida qayta quriladigan ta'lim resursiga aylantirishdir.

Tadqiqot muammosi ikki pedagogik bo'shliqda namoyon bo'ladi.

Birinchidan, media ta'limida o'rganuvchining hayotiy tajribasi ko'pincha faqat motivatsion misol sifatida ishlatilib, tizimli bilish mexanizmiga aylantirilmaydi.

Ikkinchidan, auditoriyada bajarilgan manba tekshirish mashqlari real hayotdagi axborot tanlovi va mas'uliyatli xulqqa avtomatik ko'chmaydi.

Rojas-Estrada, Aguaded va García-Ruizning 2024-yilda jurnalda chop etilgan tizimli sharhi media va axborot savodxonligini o‘quv dasturlariga kiritishda maqsadlarni belgilash, joriy etish va baholash masalalari bir-biri bilan bog‘liq ekanini ko‘rsatadi [4]. Aynan shu bog‘liqlik vitagen pedagogik mexanizmni ishlab chiqishda tayanch bo‘ladi.

Maqolaning maqsadi - oliy ta’lim talabalari mediamentalitetini rivojlantirishda vitagen texnologiyalarning o‘rnini konseptual aniqlash, pedagogik shart-sharoitlarni tizimlashtirish va amaliy mashg‘ulotlar hamda kompetensiya baholashga tatbiq etiladigan didaktik modelni taklif qilish. Maqsaddan kelib chiqib, mediamentalitetning tarkibiy komponentlarini tavsiflash, vitagen tajribaning transformatsiya bosqichlarini ajratish, o‘quv muhiti talablarini asoslash va natijalarni keyinchalik empirik tekshirishga mos indikatorlarni ishlab chiqish vazifalari qo‘yildi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-konseptual va pedagogik loyihalash xususiyatiga ega. Unda talabalar ishtirokidagi yangi eksperiment, so‘rovnoma yoki statistik o‘lchash natijalari taqdim etilmaydi. Manba korpusi sifatida 2021-2026-yillarda chop etilgan xalqaro media-axborot savodxonligi dasturlari, raqamli ta’lim va sun’iy intellekt kompetensiyalari haqidagi hujjatlar, shuningdek media savodxonlikning o‘quv dasturiga integratsiyasi va generativ AI pedagogik imkoniyatlari bo‘yicha ilmiy sharhlar olindi [1-7]. Vaqt doirasi mavzuning zamonaviy kontekstini aniqlash uchun tanlandi; barcha mavjud tadqiqotlarni qamrab oladigan PRISMA tizimli sharhi o‘tkazilgani da’vo qilinmaydi.

Tahlil bir necha izchil amallar orqali bajarildi. Dastlab manbalardan talaba faoliyati, axborotni tanqidiy baholash, raqamli mas’uliyat va o‘qituvchi fasilitatsiyasiga tegishli g‘oyalar ajratildi. Keyingi qadamda ushbu g‘oyalar vitagen ta’limning tajribani faollashtirish, qayta fikrlash va yangi vaziyatga ko‘chirish tamoyillari bilan qiyoslandi. Uchinchi bosqichda o‘zaro bog‘liq konstruktlar - bilim, qadriyat, harakat va refleksiya - tizimlashtirildi. Yakunda ularga mos mashg‘ulot bosqichlari, didaktik vositalar, o‘qituvchi vazifalari va taklif etilayotgan baholash indikatorlari pedagogik model sifatida birlashtirildi.

Mazkur metodologiyada “model natijasi” iborasi mustaqil empirik fakt emas, balki ilmiy adabiyot va nazariy mantiq asosida hosil qilingan loyihaviy yechimni bildiradi. Bunday aniqlik ilmiy halollik uchun zarur: talabaning mediamentaliteti ortgani haqidagi hukm faqat valid o‘lchovlar asosida, oldindan belgilangan tadqiqot dizayni bo‘yicha ma’lumot yig‘ilgandan keyin chiqarilishi mumkin. Shu ma’noda maqola nazariya bilan amaliy tajriba o‘rtasida tekshiriladigan gipotezalar uchun metodologik poydevor yaratadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Birinchi konseptual natija mediamentalitetning to‘rtta o‘zaro bog‘liq komponentini ajratishdan iborat. Kognitiv komponent axborot manbasini aniqlash, dalillarni solishtirish, statistik iddaolarni tushunish, kontekst va manipulyatsiyani farqlash kabi amallarni qamrab oladi. Aksiologik komponent adolat, haqqoniylik, shaxsiy daxlsizlik, raqamli obro‘ va kommunikativ mas’uliyatga munosabatda namoyon bo‘ladi. Faoliyatga oid komponent real vaziyatda xabarni ulashishdan oldin tekshirish, dalilsiz xulosa tarqatmaslik, muloqot etiketasiga amal qilish kabi harakatlarni ifodalaydi. Refleksiv komponent esa talabaning o‘z axborot odatlari, tasdiqlashga moyilligi va emotsional reaksiyalarini anglab, zarurat tug‘ilganda qarorini qayta ko‘rib chiqish qobiliyatini aks ettiradi.

Ushbu tarkiblar orasidagi aloqa chiziqli emas. Talaba xabarning ishonchsizligini bilsa-yu, ijtimoiy bosim sabab uni ulashsa, kognitiv daraja bilan xulq-atvor darajasi o‘rtasida uzilish yuzaga keladi. Aksincha, ma’lumotni tekshirishning bir martalik muvaffaqiyati ham barqaror mediamentalitet shakllanganini bildirmaydi. Pedagogik jarayon aynan komponentlar orasidagi bunday nomuvofiqliklarni ko‘rish, muhokama qilish va qayta ishlash imkonini berishi kerak. Shuning uchun mediamentalitetni baholashda faqat faktlarni yodlash testi emas, vaziyatli topshiriq, argumentatsiya va amaliy tanlov dalillari birgalikda ishlatilishi maqsadga muvofiq.

Ikkinchi natija vitagen tajribani pedagogik resursga aylantiruvchi besh bosqichli didaktik mexanizmdir.

Birinchi bosqich - **tajribani faollashtirish.** O‘qituvchi talabadan o‘zini qiziqtirgan raqamli xabar, reklama, ta’limiy video yoki AI javobiga doir anonimlashtirilgan voqeani tasvirlashni so‘raydi. Bunda talabani xijolatga soluvchi shaxsiy holatlar majburiy ravishda oshkor qilinmaydi; real holat o‘rniga xavfsiz simulyatsiyadan foydalanish mumkin. Muhimi, o‘rganilayotgan muammoning o‘quvchi hayoti bilan ma’noviy bog‘lanishi ta’minlanadi.

Ikkinchi bosqich - **muammolashtirish.** Talabalarning dastlabki baholari savollar orqali tekshiriladi: “Bu ma’lumotga nima uchun ishondingiz?”, “Muallif yoki platformaning manfaatdorligi qanday?”, “Bir xil hodisa boshqa manbalarda qanday tasvirlangan?”. O‘qituvchi darhol tayyor javob bermaydi; u dalillar orasidagi tafovutlarni aniqlashga yordam beradi. Ushbu bosqichning pedagogik vazifasi kundalik ishonchni ilmiy savolga aylantirishdir. Savol yuzaga kelmasa, hayotiy tajriba shunchaki hikoya holida qolishi mumkin.

Uchinchi bosqich - **tajribani dalillar asosida qayta qurish.** Talabalar birlamchi manbalarni topadi, sana va kontekstni tekshiradi, tasvir yoki statistik ko‘rsatkichlarning asl kelib chiqishini izlaydi, bir-biridan mustaqil manbalarni qiyoslaydi. AI vositasidan foydalanilgan taqdirda uning javobi dalilning yakuniy o‘rnini egallamaydi, balki tekshirilishi lozim bo‘lgan variant sifatida qaraladi. Bu bosqichda epistemik mas’uliyat sharti bajariladi: “Buni qayerdan bilaman?” degan savol har bir xulosaning tarkibiga kiritiladi.

To‘rtinchi bosqich - **mediakreativ faoliyat.** Guruhlar faktcheking kartasi, qisqa videorolik, axborotning ishonchliligini baholash algoritmi, infografika yoki mas’uliyatli raqamli muloqot qoidalarini ishlab chiqadi. Mazmun yaratuvchilik passiv iste’mol holatidan faol, hisobdor pozitsiyaga o‘tishni ta’minlaydi. Biroq mahsulotning estetik jozibadorligi uning ilmiy ishonchliligini almashtira olmaydi. Shu sababli baholash mezonlarida dizayndan ko‘ra dalillarning tekshirilishi, manba oshkoraligi, xulosaning asoslanganligi va mualliflik huquqiga rioya qilish ustuvor turadi.

Beshinchi bosqich - **refleksiya va transfer.** Talabalar “Boshlang‘ich fikrim nimadan iborat edi?”, “Qaysi dalil fikrimni o‘zgartirdi?”, “Keyingi shunga o‘xshash vaziyatda qanday yo‘l tutaman?” kabi savollarga yozma javob beradi. So‘ng ular yangi, ilgari muhokama qilinmagan mediamuammoni tahlil qilib, o‘rgangan strategiyasini mustaqil qo‘llaydi. Aynan yangi vaziyatga transfer qobiliyati darsda olingan natija bilan turmushdagi barqaror qaror o‘rtasidagi bog‘lanishni ko‘rsatishi mumkin. Lekin transferni aniqlash uchun topshiriq dastlabki mashqning oddiy takrori bo‘lmasligi zarur.

Uchinchi konseptual natija modelni amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlashdir.

Birinchi shart - **psixologik jihatdan xavfsiz va xatoga bag‘rikeng muhit.** Mediamanipulyatsiyaga uchraganini aytgan talabani masxara qilish refleksiyani to‘xtatadi; xatoni tahlil qilinadigan bilim manbasiga aylantirish esa o‘rganishga yo‘l ochadi.

Ikkinchi shart - **dalilga asoslangan munozara.** Shaxsiy tajriba qiymatli boshlang‘ich material bo‘lsa-da, u ilmiy tekshiruvdan ustun qo‘yilmaydi.

Uchinchi shart - **fanlararo integratsiya:** pedagogika, psixologiya, kommunikatsiya, huquq va ma’lumotlar bilan ishlash ko‘nikmalari umumiy vazifa atrofida uyg‘unlashadi.

To‘rtinchi shart - **o‘qituvchining metodik kompetentligi.** U mediakeysni tanlay olishi, xavfli yoki shaxsiy ma’lumotlarni olib tashlashi, AI natijasidagi xatolarni aniqlash yo‘llarini ko‘rsatishi va munozarani dalillarga qaytarishi kerak.

Beshinchi shart - **baholashning jarayonga yo‘naltirilishi.** Agar faqat yakuniy slayd yoki video baholansa, talaba tashqi ko‘rinishi yaxshi, ammo ilmiy jihatdan zaif mahsulot taqdim etishi mumkin. Jarayonli baholashda boshlang‘ich faraz, manba tekshiruvi jurnali, o‘zgargan xulosa va individual refleksiya birgalikda hisobga olinadi.

Oltinchi shart - **raqamli tenglik:** yuqori tezlikdagi internet yoki pullik platformalar mavjud bo‘lmagan holatda ham vazifalarning muqobil bajarish usullari taqdim etiladi.

Taklif qilinayotgan baholash tizimi to‘rtta darajadan foydalanadi: boshlang‘ich, rivojlanayotgan, yetarli va ilg‘or. Boshlang‘ich darajadagi talaba ishonchlilikni ko‘pincha tashqi belgilar asosida belgilaydi, manbani tekshirmaydi va qarorini umumiy fikr bilan oqlaydi. Rivojlanayotgan darajada u ayrim noto‘g‘ri xabar belgilarini tanisa-da, tekshiruvni izchil bajarmaydi. Yetarli darajada dalillarni mustaqil solishtiradi, manbaga ishora qiladi va etik oqibatni hisobga oladi. Ilg‘or darajada esa axborotdagi noaniqlikni ochiq ifodalaydi, qarama-qarshi dalillarni insof bilan baholaydi va o‘z strategiyasini yangi kontekstga moslashtiradi.

Bunday rubrika faqat dastlabki mualliflik taklifidir. Uni amaliy tadqiqot vositasi sifatida qo‘llashdan avval ekspertlar orqali mazmuniy validlik, ikki baholovchi o‘rtasidagi muvofiqlik va konstrukt tuzilmasi tekshirilishi kerak. O‘qituvchi bitta vaziyatli javobga tayanib talabaning shaxsiy qadriyatlari to‘g‘risida qat’iy xulosa chiqarmasligi lozim. Baholash xulq-atvorni axloqiy hukm qilish emas, o‘rgatiladigan kompetensiyaning kuzatiladigan ifodalarini aniqlashga xizmat qiladi.

Taklif qilingan mexanizmning ilmiy mohiyati shundan iboratki, talaba tajribasi o‘quv jarayonida passiv illyustratsiya emas, bilish faoliyatining boshlang‘ich materiali hisoblanadi. Klassik ma’ruza shaklida o‘qituvchi axborotni oldindan tartiblangan holda taqdim etadi va o‘rganuvchi uni o‘zlashtiradi. Vitagen yondashuvda esa o‘rganish ko‘pincha shaxsiy bilimning yetarli emasligini sezish, farazni tekshirish va yangilangan tushunchani real faoliyatga qaytarish orqali amalga oshadi. Bu farq an’anaviy o‘qitish usullarini inkor etmaydi; aksincha, ilmiy tushuntirish va talabalar tajribasi o‘rtasida ongli bog‘lanish zarurligini ko‘rsatadi.

Media savodxonlik o‘quv dasturlarini tadqiq qilgan Rojas-Estrada va hammualliflar formallashtirilgan maqsad, amaliy tatbiq va baholashni bir tizim sifatida ko‘rib chiqadilar [4]. Mazkur yondashuvga muvofiq ravishda mediamentalitet mashg‘ulotlari alohida bir martalik tadbir sifatida emas, fan dasturiga kiritilgan takroriy modullar

shaklida rejalashtirilishi kerak. Masalan, birinchi kursda manba va argumentni ajratish, keyingi bosqichda algoritmik axborot hamda etik dilemma, bitiruvchi bosqichida professional sohadagi media qarorlarni asoslashga urg‘u berish mumkin. Bunday spiral izchillik kompetensiyani turli murakkablik darajalarida qayta mashq qilishga imkon yaratadi.

UNESCOning 2023-yilgi hisobotida texnologiya samaradorligini baholashdagi dalillar cheklanganligi alohida qayd etiladi [2]. Bundan muhim metodologik xulosa kelib chiqadi: auditoriyada talabalar faol va qiziqqan ko‘ringani pedagogik ta’sir isbotlanganini bildirmaydi. Vitagen usul samaradorligini aniqlash uchun boshlang‘ich daraja va yakuniy holatni o‘lchash, taqqoslash guruhini shakllantirish, o‘qituvchi ta’sirini hisobga olish va kamida bir muddatdan keyin transferni qayta tekshirish maqsadga muvofiq. Ta’limdagi yangi texnologiyaga ijobiy munosabat empirik natija o‘rniga qo‘yilmasligi lozim.

Oliy ta’lim muassasalari sharoitida modelning mahalliy moslashuvi ham alohida ahamiyatli. O‘zbekistondagi talabalarning axborot iste’moli turli tilli manbalar, oilaviy va ijtimoiy muloqot normalari, ta’lim muassasasi qoidalari hamda professional kutishlar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shuning uchun xorijiy kontekstdan olingan tayyor mediakeysni bevosita ko‘chirish har doim ham kutilgan natijani bermaydi. Mahalliy vaziyatli topshiriqlar talabalarning kundalik ehtiyojiga yaqin bo‘lishi, ayni paytda tekshiruv mezonlari umuminsoniy ilmiy qadriyatlar - rostgo‘ylik, aniqlik, manba oshkoraligi va o‘zaro hurmatga tayanishi kerak.

Mediamentalitetning aksiologik komponentini rivojlantirishda shaxsiy tajriba bilan ilmiy me’yor o‘rtasidagi ziddiyat tarbiyaviy ahamiyatga ega. Masalan, tanish inson yuborgan xabarga ishonish ijtimoiy yaqinlikdan kelib chiqishi mumkin, ammo yaqin munosabat axborotning faktik haqqoniyligini kafolatlamaydi. Bunday vaziyatda o‘qituvchi “kim haq” degan qarama-qarshilikdan ko‘ra “qanday dalil yetarli” degan savolni oldinga surishi lozim. Shaxsiy xotiralar, guruh identifikatsiyasi va emotsional taassurotlar muhokama qilinadi, lekin ularning mavjudligi tekshirilmagan iddaoga ilmiy maqom bermaydi.

Sun’iy intellektning paydo bo‘lishi vitagen yondashuvga yana bir imkoniyat va bir vaqtning o‘zida xavf olib keldi. AI yordamida vaziyatga muqobil izohlar olish, axborotdagi qarama-qarshiliklarni ko‘rish va refleksiya savollarini ishlab chiqish mumkin. Ammo juda tayyor javob o‘quvchini xulosani mustaqil tekshirishdan uzoqlashtirishi ehtimoli bor. Qian (2025) generativ AIning oliy ta’limdagi pedagogik qo‘llanilishi bo‘yicha sharhida mazkur vositalarni o‘quv maqsadiga mos, ongli dizayn bilan bog‘lash zarurligini ko‘rsatadi [5]. Shu sababli vitagen mashg‘ulotda AI “bilimning oxirgi hakami” emas, tanqidiy tekshiriladigan didaktik vosita deb belgilanadi.

Modelni amalga oshirishda maxfiylik va akademik halollik bo‘yicha muhim talablar mavjud. Shaxsiy konflikt, salomatlik, oilaviy munosabat yoki boshqa nozik tajribaga oid materiallar tashqi tizimlarga roziliksiz kiritilmasligi shart. Pedagog keyslarni anonimlashtirib berishi yoki sun’iy tuzilgan analoglardan foydalanishi mumkin. Talabalarga AI yordami ishlatilgan joyni oshkor ko‘rsatish, manba bilan AI javobini farqlash va mualliflik huquqiga rioya qilish o‘rgatiladi. Bu qoidalar taqiqlar ro‘yxati sifatida emas, mas’uliyatli ilmiy ishning tarkibiy qismi sifatida tushuntirilsa, ularning tarbiyaviy ta’siri kuchayadi.

Tadqiqotning cheklovi konseptual xarakteridadir. Mediamentalitetning to‘rtta komponentli tuzilishi va besh bosqichli transformatsiya mexanizmi hozircha tasdiqlangan universal qonuniyat emas. Kelgusida metodikani fanlar, bosqichlar va raqamli tajriba darajalari kesimida sinovdan o‘tkazish lozim. Taqqoslanadigan guruhlar bilan kvazi-eksperimental dizayn tanlanishi, dastlabki va keyingi o‘lchovlar o‘tkazilishi, baholovchilarning bir xil mezonga tayanishi hamda sifatli intervyular yordamida jarayonning ichki mexanizmlari o‘rganilishi mumkin. Statistika metodlari ma’lumotlarning xususiyatiga muvofiq oldindan belgilanishi zarur.

Ushbu konseptual ishning amaliy qiymati o‘qituvchiga tayyor “to‘g‘ri javoblar” to‘plamini emas, mashg‘ulotni qurish mantig‘ini berishidadir. Masalan, umumiy pedagogika darsida talaba ommalashgan ta’limiy maslahatni tekshirishi mumkin; psixologiyada ruhiy holat haqidagi noto‘g‘ri ommaviy iddaolar tahlil qilinadi; tadqiqot metodologiyasida esa statistik grafikning manipulyativ talqini muhokama qilinadi. Mazmun turli fanlarda farq qilsa ham, vitagen izchillik - tajriba, savol, dalil, yaratuvchilik, refleksiya - saqlanib qoladi. Shunday qilib, model alohida platformaga bog‘liq bo‘lmagan pedagogik texnologiya sifatida ko‘riladi.

Amaliy tatbiq uchun qo‘shimcha metodik tavsiyalar

Modelni fan dasturiga kiritishda birinchi qadam o‘quv natijasini aniq fe’llar bilan ifodalashdan boshlanadi. “Talaba mediamentalitetga ega bo‘ladi” kabi umumiy bayon o‘lchanadigan natijani belgilamaydi. Buning o‘rniga “talaba ikkita mustaqil manbadan foydalangan holda raqamli iddaoni tekshiradi”, “axborot tarqatishning ehtimoliy etik zararini izohlaydi” va “dastlabki xulosasini o‘zgartirgan dalilni ko‘rsatadi” kabi ko‘rsatkichlar qo‘yilishi lozim. Har bir natijaga mos topshiriq va rubrika bandi biriktirilsa, o‘qitish va baholash orasidagi mazmuniy muvofiqlik kuchayadi. Bunday maqsadlar o‘qituvchiga talabani umumiy faolligi bo‘yicha emas, aynan o‘zlashtirilgan bilish amallari bo‘yicha kuzatish imkonini beradi.

Mashg‘ulotning taxminiy 90 daqiqalik loyihasida dastlabki o‘n besh daqiqa shaxsiy tajribani chaqirish va vaziyatni aniqlashga, keyingi yigirma daqiqa muammoni savollar orqali ochishga ajratilishi mumkin. Navbatdagi yigirma besh daqiqada talabalar juftlikda manbalar qiyosini bajaradi; yigirma daqiqada faktcheking xulosasini

yoki qisqa mediakreativ mahsulotni tayyorlaydi. Oxirgi o'n daqiqada esa individual refleksiya yoziladi. Bu vaqtlar qat'iy normativ emas, balki o'qituvchiga moslashuvchan konstruksiya sifatida berilmoqda. Murakkab keyslar uchun ikki yoki uch mashg'ulot talab qilinishi mumkin. Alohida e'tibor yakuniy refleksiyaning vaqt yetishmaganligi sababli bekor qilinmasligiga qaratiladi, chunki mazkur bosqich vitagen yondashuvning mohiyatini ochadi.

Talabaning madaniy va til tajribasini hisobga olish ham metodik ahamiyatga ega. Bir mazmundagi xabar o'zbek, rus yoki ingliz tilida turlicha kontekst, termin va emotsional urg'u bilan tarqalishi mumkin. Guruhlar mazkur farqlarni kuzatib, tarjimada yo'qolgan ma'no, kontekstdan ajratilgan raqam va sarlavhadagi baholovchi birliklarni belgilashlari mumkin. Mashq madaniyatlar orasidagi tafovutlarni stereotiplar orqali izohlashga emas, dalilning talqiniga ta'sir qiluvchi kommunikativ omillarni tushunishga yo'naltiriladi. Natijada talaba faqat boshqa xabarning noto'g'riligini topmaydi, balki o'zining odatiy talqin strategiyasi ham cheklangan bo'lishi mumkinligini ko'radi.

Empirik bosqich uchun tadqiqot protokoli oldindan yozilishi tavsiya etiladi. Unda ishtirokchilarni tanlash mezonlari, rozilik tartibi, ishtirokni istalgan payt to'xtatish imkoniyati, baholovchilarni tayyorlash, topshiriqlar ekvivalentligi va shaxsiy ma'lumotlarni saqlash qoidalari qayd etiladi. Taqqoslash guruhiga pedagogik jihatdan zarar yetkazmaslik uchun barcha guruhlarga majburiy dastur mazmuni teng darajada yetkazilishi lozim. Natijalarda ijobiy farq aniqlanmasa ham, bu holat ochiq bayon qilinishi kerak. Chunki ilmiy modelning qimmati faqat tasdiqlanishida emas, uning qaysi vaziyatda ishlashi yoki ishlamasligini tushuntirish imkoniyatida ham namoyon bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Oliy ta'lim talabalarining mediamentaliteti raqamli axborot bilan munosabatdagi bilim, qadriyat, refleksiya va faoliyatning o'zaro birligini talab etuvchi murakkab pedagogik konstrukt sifatida asoslandi. Vitagen texnologiyalarning o'ziga xosligi talabaning hayotiy media tajribasini muammoli bilish jarayoniga olib kirishi, uni ilmiy dalillar bilan qayta qurishi va yangi vaziyatdagi mas'uliyatli qarorga ko'chirishidadir. Tadqiqotda besh bosqichli mexanizm, oltita pedagogik shart-sharoit hamda dastlabki baholash darajalari ishlab chiqildi. Bular konseptual ilmiy natijalar bo'lib, real samaradorlik da'vosiga tenglashtirilmaydi.

Maqolaning ilmiy yangiligi mediamentalitetni baholashga doir to'rtta komponentni vitagen tajribani transformatsiya qilish bosqichlari bilan yagona didaktik tizimda bog'lashdan iborat. Taklif qilingan tuzilma metodik ishlanmalar, media savodxonlik modullari, talabalar uchun vaziyatli topshiriqlar va baholash rubrikalarini ishlab chiqish uchun asos bo'lishi mumkin. Keyingi bosqichda modelning mazmuniy va konstrukt validligini ekspertlar hamda talabalar ishtirokida tekshirish, so'ng ta'lim samaradorligini ehtiyotkor va shaffof empirik dizayn orqali baholash tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Grizzle, A., Wilson, C., Gordon, D. (Eds.). (2021). Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377068
2. UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education - A Tool on Whose Terms? https://gem-report-2023.unesco.org/
3. Miao, F., Shiohira, K., Lao, N. (2024). AI Competency Framework for Students. UNESCO. https://doi.org/10.54675/JKJB9835
4. Rojas-Estrada, E.-G., Aguaded, I., García-Ruiz, R. (2024). Media and information literacy in the prescribed curriculum: A systematic review on its integration. Education and Information Technologies, 29, 9445-9472. https://doi.org/10.1007/s10639-023-12154-0
5. Qian, Y. (2025). Pedagogical applications of generative AI in higher education: A systematic review of the field. TechTrends, 69, 1105-1120. https://doi.org/10.1007/s11528-025-01100-1
6. UNESCO. (2024). AI Competency Framework for Teachers. https://www.unesco.org/en/articles/ai-competency-framework-teachers
7. Nasr, N. R., Tu, C.-H., Sujo-Montes, L., et al. (2026). Generative artificial intelligence impact on critical thinking in higher education: A comprehensive bibliometric analysis and systematic review. Journal of Computers in Education. https://doi.org/10.1007/s40692-026-00396-z

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №8(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.